

مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی رهپایان

سال هجدهم، شماره ۶۹، زمستان ۱۴۰۳
صفحه ۷۵ تا ۹۶

تفاوت رویکرد ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا به فرایند هسته ای شدن کشورهای خاورمیانه با تاکید بر ایران اسلامی

سیدحسین میرفخرایی * | دانشیار گروه روابط بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی تهران ایران

حمید همت | دانشجوی مقطع دکتری رشته روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،
دانشگاه علامه طباطبائی تهران ایران

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی و شناخت رویکردهای آمریکا و اروپا نسبت به هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه می باشد؛ و به این سوال اصلی پاسخ داده خواهد شد که رویکرد آمریکا و اروپا به فرایند هسته ای شدن کشورهای خاورمیانه (۲۰۰۱-۲۰۲۱) چگونه است؟ در فرضیه نیز خواهیم گفت رویکرد آمریکا در بازه ی زمانی (۲۰۰۱-۲۰۲۱) جلوگیری از هسته ای شدن کشورهای محوری خاورمیانه و حفظ برتری هسته‌ای اسرائیل؛ و رویکرد اروپا مدیریت هدفمند بحران در فعالیت های هسته ای در منطقه است. این پژوهش بر اساس روش تبیینی-مقایسه‌ای بوده و شیوه گردآوری داده‌ها و اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد. یافته‌های تحقیق نشان می دهد رویکرد آمریکا و اروپا در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه به دلایل مختلفی متفاوت است. در حالی که آمریکا به دفاع از امنیت اسرائیل متمرکز است، اروپا به دنبال یافتن راه حل‌های دیپلماتیک برای حل مسائل منطقه است.

کلیدواژه: هسته ای شدن، بازدارندگی هسته‌ای، خاورمیانه و واقع گرایی نوکلاسیک.

* نویسنده مسئول: for501520@yahoo.com

تاریخ تایید: ۱۴۰۳/۰۹/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۰

The Islamic Revolution Approach Quarterly

Vol. 18, No.69, Winter 2025, P 75-96

rahyaftjournal.ir

The difference in the approach of the United States and the European Union to the nuclearization process of Middle Eastern countries, with emphasis on Islamic Iran

Seyed Hassan
Mirfakhraei *

Associate Professor, Department of
International Relations, Allameh Tabatabaie
University, Tehran, Iran

Hamid Hemmat

PhD student in International Relations, Faculty
of Law and Political Science, Allameh
Tabatabaie University, Tehran, Iran

Abstract

In the discussion of the nuclearization of Middle Eastern countries, the United States and Europe are two important and influential regions in world politics. However, the policies of these two regions regarding the nuclearization of Middle Eastern countries differ from each other due to their different attitudes and influences. The United States, due to its great influence in the Middle Eastern region and also in preventing potential threats to national security, seeks to prevent Middle Eastern countries from going nuclear. The United States seeks to prevent these countries from going nuclear by imposing economic sanctions and military threats. The United States also seeks to protect human rights and international law in this regard and, considering potential threats to national security, uses a military approach to prevent Middle Eastern countries from going nuclear. On the other hand, Europe, due to its geographical proximity and the direct effects of this issue on the region, seeks a diplomatic and cooperative approach with Middle Eastern countries. Europe seeks

* Corresponding Author: for501520@yahoo.com

How to Cite: Mirfakhraei, S. H., Hemmat, H. (2025). The difference in the approach of the United States and the European Union to the nuclearization process of Middle Eastern countries, with emphasis on Islamic Iran, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 18(69), 75-96.

Received: 09/07/2024

Accepted: 07/12/2024

peaceful nuclear agreements with Middle Eastern countries and tries to prevent these countries from going nuclear through negotiations and agreements. Also, Europe seeks to protect human rights and international law in this regard and does not use a military approach and military threats to prevent Middle Eastern countries from going nuclear. Therefore, the policies of the United States and Europe regarding the nuclearization of Middle Eastern countries are different from each other. The United States seeks to prevent possible threats to national security and uses a military approach to prevent Middle Eastern countries from going nuclear, while Europe seeks a diplomatic and cooperative approach with Middle Eastern countries and seeks to prevent these countries from going nuclear through peaceful nuclear agreements. The necessity and importance of the present study is in the comparative and comparative study of the approaches of the United States and the European Union in facing the nuclearization of these countries in the sensitive and turbulent Middle Eastern region.

Regarding the research background, it should be said that so far, research has been written on the nuclear programs of Middle Eastern countries and the policies of the United States and the European Union towards it. However, no research has been conducted to compare and contrast the impact of the policies and approaches of the United States and the European Union on the nuclear programs of Middle Eastern countries.

The aim of this research is to examine and understand the approaches of the United States and the European Union towards the nuclearization of Middle Eastern countries; and the main question will be answered: What is the approach of the United States and the European Union to the process of nuclearization of Middle Eastern countries? In the hypothesis, we will also say that the approach of the United States is to prevent the nuclearization of the pivotal countries of the Middle East and maintain Israel's nuclear superiority; and the approach of the European Union is to target crisis management in nuclear activities in the region. This research is based on the explanatory-comparative method and the method of collecting data and information is library-based. The findings of the research also show the difference in the approach of the United States and Europe towards the nuclear programs of Middle Eastern countries.

Research method

This research is based on an explanatory-comparative method and the method of collecting data and information is library-based.

Conclusion

The aim of this research is to examine and understand the approaches of the United States and the European Union towards the nuclearization of Middle Eastern countries; and the main question was answered: What is the approach of the United States and the European Union to the process of nuclearization of Middle Eastern countries? The hypothesis of this research was that the approach of the United States is to prevent the nuclearization of the pivotal countries of the Middle East and maintain Israel's nuclear superiority; and the approach of the European Union is to manage the crisis in nuclear activities in the region in a targeted manner.

In short, the approaches of the United States and Europe towards the nuclear program of Middle Eastern countries are different for various reasons. While the United States is focused on defending Israel's security, Europe is seeking to find diplomatic solutions to solve regional issues. The United States, as a trans-regional power, is trying to have a permanent presence in the Middle East and strengthen this presence through its military power, but Europe has a different perspective on regional developments due to its institutional perspective on global issues and the lack of a need for direct presence in the Middle East. On the other hand, due to the geographical proximity between Europe and the Middle East, the southern countries of the Union feel more threatened by its crises and the promotion of Islamic radicalism and terrorism in the region, but the United States does not feel threatened to such an extent. In addition, both actors, as we have seen, share the same views on promoting liberal democracy, reforms in the Middle East, and efforts to gain benefits from the Middle East.

Keywords: nuclearization, nuclear deterrence, Middle East, and neoclassical realism.

Bibliography

Afshardi, Mohammad Hossein, Madani, Seyyed Mostafa (2009), The Structure of the Regional Power System in the Middle East, *Humanities Teacher Quarterly*, Volume 13, Issue 3.

Amiri, Mehdi (2005), A Comparative Assessment of the Positions and Views of the European Union and the United States on Important Global Issues, *Majles and Research*, Year 12, Issue 48.

Asadi, Ali Akbar (2009) Realism and Competing Approaches to Foreign Policy, *Strategy Quarterly*, Year 19, Issue 56.

Dahshyar, Hossein (2009), Europeans' Different Perceptions of America, *Middle East Strategic Studies Research Institute*.

Dehshyar, Hossein (2009) *US Foreign Policy: Liberal Realism*, Tehran: Third Line Publishing.

- Dougherty, James and Faltzgraf, Robert (2009), *Conflicting Theories in International Relations*. Translated by: Vahid Bozorgy and Alireza Tayyeb. Third edition, Tehran: Qoms Publishing.
- Ehteshami, Anoushirvan (2006), *The Middle East and the Security Strategies of the United States and the European Union*, available at:
- <http://jamejamonline.ir/online/669584785019119679>
- Ghalibaf, Mohammad Bagher, Pourmosa, Seyed Mousa (2008), Modern Geopolitics of the Middle East and Iranian Foreign Policy, *Human Geography Research*, No. 66.
- Gharibzadeh, Mohammad Javad (2009), *Comparing European and American Policies in the Middle East*, available at:
- <http://internationalrealation.persianblog.ir/post/3>
- Hafeznia, Mohammad Reza (2006) A Study of the Political Geography and Geopolitics in Iran, *Political Science Quarterly*, Issue 30.
- Haji Yousefi, Amir (2007), US Foreign Policy in the Middle East: The Logic of Globalization or Geopolitics?, *Geopolitics Quarterly*, Year 3, Issue 2.
- Pertiz, Volker (2008) *The Middle East; A Key Issue for the US-Europe Dialogue*, translated by Khadija Heydari, in *America and the Middle East; Strategies and Challenges*, edited by Gholamreza Khosravi, Tehran: Strategic Studies Research Institute.
- Pourahmadi, Hossein (2010), Convergence and Divergence in EU-US Relations: Topics and Contexts, *Foreign Relations Quarterly*, Year 2, Issue 5.
- Sadeghi, Hossein (2007), *The Greater Middle East Project*, Tehran: Mizan Publishing.
- Samaneh, Ahmad Khan Beigi (2013), The Impact of American and European Policy on the Syrian Crisis on Transatlantic Disputes, *Foreign Policy Quarterly*, Year 27, Issue 4.
- Vaezi, Mahmoud (2008), Europe and the Security Issue in the Middle East, *Strategy Quarterly*, No. 41.

مقدمه

در بحث هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه، آمریکا و اروپا دو منطقه مهم و تاثیرگذار در سیاست جهانی هستند. با این حال، سیاست این دو منطقه در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه به دلیل تفاوت در نگرش‌ها و تاثیرات متفاوت، با یکدیگر متفاوت است. آمریکا به دلیل تاثیر بزرگ خود در منطقه خاورمیانه و همچنین در پیشگیری از تهدیدات احتمالی به امنیت ملی، به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه است. آمریکا با اعمال تحریم‌های اقتصادی و تهدیدات نظامی، به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن این کشورها است. همچنین، آمریکا به دنبال حفظ حقوق بشر و حقوق بین‌المللی در این زمینه است و با توجه به تهدیدات احتمالی به امنیت ملی، از رویکرد نظامی برای جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه استفاده می‌کند. از سوی دیگر، اروپا به دلیل نزدیکی جغرافیایی و تاثیرات مستقیم این موضوع بر منطقه، به دنبال یک رویکرد دیپلماتیک و همکاری با کشورهای خاورمیانه است. اروپا به دنبال توافقاتی هسته‌ای صلح‌آمیز با کشورهای خاورمیانه است و تلاش می‌کند تا با مذاکرات و توافقات، این کشورها را از هسته‌ای شدن منع کند. همچنین، اروپا به دنبال حفظ حقوق بشر و حقوق بین‌المللی در این زمینه است و از رویکرد نظامی و تهدیدات نظامی برای جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه استفاده نمی‌کند. بنابراین، سیاست آمریکا و اروپا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه با یکدیگر متفاوت است. آمریکا به دنبال جلوگیری از تهدیدات احتمالی به امنیت ملی است و از رویکرد نظامی برای جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه استفاده می‌کند، در حالی که اروپا به دنبال یک رویکرد دیپلماتیک و همکاری با کشورهای خاورمیانه است و با توافقاتی صلح‌آمیز، به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن این کشورها است. ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر در بررسی تطبیقی و مقایسه‌ای رویکردهای آمریکا و اتحادیه اروپایی در مواجهه با هسته‌ای شدن این کشورها در منطقه حساس و پرتلاطم خاورمیانه می‌باشد.

در باب پیشنهاد تحقیق باید گفت که تاکنون پژوهش‌هایی در رابطه با برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه و سیاست‌های ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپایی در قبال آن به رشته تحریر در آمده است. اما پژوهشی که تأثیر سیاست‌ها و رویکردهای ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپایی بر برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه به صورت تطبیقی و مقایسه‌ای پرداخته باشد تاکنون صورت نگرفته است. بنابراین پرداختن به این موضوع که برای دهه‌ها محل تنش و مناقشه کشورهای منطقه و فرامنطقه بوده است لازم است. در این قسمت به طور خلاصه برخی از آثار و پژوهش‌های موجود مورد بررسی قرار می‌گیرد.

کتاب «حقوق بین‌الملل سلاح‌های کشتار جمعی»؛ نوشته‌ی دکتر جمشید ممتاز؛ این کتاب در سه بخش جداگانه به همراه یک بخش مقدماتی تنظیم شده که دارای شش ضمیمه می‌باشد و اصل کتاب به زبان فرانسوی نوشته شده که توسط دکتر امیرحسین رنجبریان به فارسی ترجمه شده است. این کتاب در فهم حقوقی از معاهده‌های خلع سلاح و کنترل تسلیحات به ویژه معاهده عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای کمک شایانی به پژوهشگر می‌کند و تعهدات حقوقی اعضا را بیان کرده و برای درک صحیح از واقعیت رژیم بین‌المللی خلع سلاح و کنترل تسلیحات، می‌توان از آن استفاده کرد.

کتاب «حقوق بین‌الملل در سیاست‌های جهانی»؛ نوشته‌ی شرلی وی اسکات در یازده فصل تنظیم شده که به بررسی حقوقی موضوع‌های سیاست جهانی می‌پردازد و در فصل دهم که با عنوان «حقوق بین‌الملل و کنترل تسلیحات» می‌باشد، معاهده‌های فراگیر کنترل تسلیحات براساس اهمیت به همراه موضع‌گیری برخی کشورها از جمله آمریکا و هند در روند مذاکرات توضیح داده شده است.

کتاب «موافقت‌نامه‌های کنترل تسلیحات و خلع سلاح» که در سال ۱۹۹۰ توسط مؤسسه‌ی خلع سلاح و کنترل تسلیحات ایالات متحده منتشر شده، در برگیرنده‌ی توصیف و تشریح مذاکرات و متون ۲۸ پیمان مربوط به خلع سلاح و کنترل تسلیحات می‌باشد. این کتاب بیشتر حالت توصیفی دارد و به دوران جنگ سرد و نظام بین‌الملل دوقطبی مربوط می‌شود. یکی از دلایل گزینش پژوهش حاضر، پرکردن خلاء ادبیات موجود در این حوزه است. به همین جهت این عنوان به تحقیق انتخاب شده است.

هدف این پژوهش بررسی و شناخت رویکردهای آمریکا و اتحادیه اروپایی نسبت به هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه می‌باشد؛ و به این سوال اصلی پاسخ داده خواهد شد که رویکرد ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپایی به فرایند هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه چگونه است؟ در فرضیه نیز خواهیم گفت رویکرد ایالات متحده آمریکا جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای محوری خاورمیانه و حفظ برتری هسته‌ای اسرائیل؛ و رویکرد اتحادیه اروپایی مدیریت هدفمند بحران در فعالیت‌های هسته‌ای در منطقه است. این پژوهش بر اساس روش تبیینی-مقایسه‌ای بوده و شیوه گردآوری داده‌ها و اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد. یافته‌های تحقیق نیز نشان از تفاوت رویکرد آمریکا و اروپا در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه می‌باشد.

۲. چارچوب نظری ریالیسم نو کلاسیک

رنالیسم نو کلاسیک را می‌توان تلفیقی از رنالیسم ساختاری (نو رنالیسم) و رنالیسم کلاسیک دانست. نو کلاسیک‌ها مفروضات و عوامل سیستمی را که توسط نو رنالیست‌ها

مطرح گردیده کاملاً می‌پذیرند. اما اعتقاد دارند که اتکای صرف به عوامل سیستمی نمی‌تواند کارگشای مسائل سیاست خارجی کشورها باشد. از سوی دیگر آن‌ها توجه صرف به عوامل درونی و سطح خرد را که در رئالیسم کلاسیک مدنظر بود، مردود شمرده شده‌اند. رئالیسم نو کلاسیک نظریه‌ای است که صرفاً به تبیین سیاست خارجی کشورها می‌پردازد و بر روی علل رفتارهای متفاوت کشورها در شرایط یکسان متمرکز می‌گردد. رئالیسم نو کلاسیک می‌تواند چهارچوبی تحلیلی برای سیاست خارجی تمام کشورها ارائه نماید که این برخلاف نو رئالیست‌هاست که صرفاً بر روی قدرت‌های بزرگ متمرکزند. رئالیست‌های نو کلاسیک به این علت که در سیاست خارجی هم عوامل داخلی و هم عوامل بیرونی را تأثیرگذار می‌دانند، توجه به یکی از این دو حیطه را ناکافی و ناکارآمد می‌دانند (Rose, 1998: 145).

آن‌ها علاوه بر توجه به سطح سیستمی و عوامل مادی، عوامل غیرمادی و انگاره‌ها را نیز بر سیاست خارجی اثرگذار می‌دانند. رئالیست‌های نو کلاسیک برای دولت، رهبران و کارگزاران سیاست خارجی، نقش عمده‌ای را در رفتار خارجی کشورها قائل می‌گردند. در واقع رئالیسم نو کلاسیک بر پایه رابطه پیچیده میان دولت و جامعه در رئالیسم کلاسیک، بدون نادیده انگاشتن دیدگاه نو رئالیست‌ها درباره‌ی محدودیت‌های نظام بین‌الملل بنا نهاده شده است (Taliaferro, et al., 2009: 31).

از این رو رئالیسم نو کلاسیک از هر دو سطح واحد و ساختاری برای توضیح پیرامون رفتار خارجی دولت‌ها سخن به میان می‌آورد. لذا نو کلاسیک‌ها از ویژگی‌های داخلی دولت‌ها برای درک و فهم بهتر پاسخ‌های احتمالی دولت‌ها به محدودیت‌های سیستمی استفاده می‌کنند. رئالیست‌های نو کلاسیک در پی این هستند که چرا، چگونه و تحت چه شرایطی مشخصه‌های داخلی دولت‌ها، ظرفیت استخراج و بسیج نهادهای سیاسی و نظامی، نفوذ بازیگران، جامعه داخلی، سطح انسجام نخبگان با جامعه به عنوان متغیرهای میانجی بین ارزیابی رهبران از تهدیدات و فرصت‌های بین‌المللی و سیاست خارجی دولت‌ها عمل می‌کنند (اسدی، ۱۳۸۹: ۲۴۶).

با توجه به اهمیت انرژی هسته‌ای در جهان امروز اغلب کشورها در تلاش برای دستیابی به آن هستند. آمریکا و اتحادیه اروپایی به دلیل نفوذ سیاسی و اقتصادی در مسائل جهانی دو بازیگر مهم و تأثیرگذار در عرصه جهانی هستند که نقش آنها در ترتیبات و معادلات جهانی بسیار بالاست. سلاح‌های هسته‌ای می‌توانند باعث بازدارندگی، مجازات و یا حتی شکست دشمنان شود، بازدارندگی را در سطح متحدین نیز تسری دهد و شکست نظامی را جبران نماید. براساس چارچوب نظری این پژوهش تلاش برای کسب و افزایش قدرت، نتیجه مستقیم ساختار آنارشی نظام بین‌الملل است. دولت‌ها بازیگران عقلایی هستند و به خاطر سیستم آنارشی برای حفاظت از منافع خود همواره در حال افزایش قدرت نسبی هستند و سلاح‌های

هسته‌ای می‌تواند زمینه‌های لازم را برای اعاده موازنه قدرت میان کشورهای منطقه‌ای همچون خاورمیانه فراهم نمایند. با انتخاب رویکرد نظریه ریالیسم نوکلاسیک که به نظر می‌رسد قابلیت انطباق مناسبی برای تحلیل رفتار اتحادیه اروپایی و ایالات متحده در قبال هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه دارد، کوشش می‌شود سیاست ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپایی در قبال هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه بررسی شود.

۳. نگاهی به منطقه خاورمیانه

منطقه خاورمیانه، یکی از بحران خیزترین مناطق جهان به شمار می‌رود و بعد از جنگ جهانی دوم شاهد بحران‌های متعددی بوده است؛ از سویی دیگر وجود منابع سرشار انرژی و موقعیت مطلوب ژئوپلیتیکی باعث گردیده این منطقه مورد توجه قدرت‌های بزرگ جهانی واقع شود. بر این اساس سیاست خارجی کشورهای منطقه خاورمیانه بسیار متأثر از تحولات جهانی و فشارهای وارده از سوی قدرت‌های جهانی است. مدیریت سیاست خارجی این کشورها وابسته به جهت‌گیری‌های خرد و کلان تصمیم‌سازان سیاسی قدرت‌های جهانی است. خاورمیانه حاوی ده‌ها دولت بوده و از سه زیر مجموعه اصلی تشکیل شده است که عبارتند از: خلیج فارس که ایران، عربستان و عراق بازیگران آن هستند، شاخ آفریقا که در آن اتیوپی، سودان و سومالی نقش آفرینان عمده به حساب می‌آیند و مدیترانه شرقی که در آن اسرائیل، مصر و سوریه نقش اصلی را ایفا می‌کنند. در داخل این منطقه، مرزها نیز به قدر کافی مبهم هستند (Hinnebusch, 2002). هر کدام از این کشورها متأثر از عوامل داخلی متعددی هستند که به نوبه خود بر اتخاذ سیاست خارجی آن دولت تأثیر خود را می‌گذارد اما مجموعه سیاست خارجی اتخاذی قدرت‌های جهانی و جهت‌گیری سیاست بین‌الملل سمت و سوی سیاست خارجی این کشورها را مشخص می‌کند. شاخص‌های ویژه در این بحث رویکرد آمریکا، روسیه، چین، فرانسه، اتحادیه اروپا و ایران (به عنوان یک قدرت منطقه‌ای) در قبال جهت‌گیری سیاست خارجی کشورهای خاورمیانه است. هر کدام از این قدرت‌ها منافع و متحدان تعریف شده‌ای در این منطقه دارند و به تبع آن رویکرد ویژه‌ای به سیر تحولات منطقه خاورمیانه دارند. منطقه خاورمیانه در میان مناطق استراتژیک جهان با دارا بودن ۱۵ کشور با ویژگی‌های متفاوت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و طبیعی، نمونه بارز و پیچیده‌ای از رقابت‌ها، کنش‌ها و واکنش‌ها و جستجوی ایفای نقش ملی و منطقه‌ای به وسیله این کشورها ارائه می‌دهد. از دیدگاه قدرت برتر جهانی این منطقه کماکان بی‌ثباتی استراتژیک نام گرفته و روند کلیدی در آن، اغتشاش و بی‌ثباتی استراتژیک است. بسیاری از تعاریف خاورمیانه - چه در کتاب‌های مرجع و چه در اصطلاح عامیانه - آن را ناحیه‌ای در جنوب غربی آسیا و در برگیرنده کشورهای بین ایران و مصر معرفی می‌کنند. این منطقه تنها از دید کشورهای اروپایی

غربی - که زمانی از استعمارگران بزرگ بوده‌اند - در مشرق قرار دارد. در حالی که همین منطقه برای یک هندی، منطقه‌ای غربی بوده و برای یک روسی در جنوب واقع شده است. واژه‌هایی همچون خاور نزدیک و خاور دور و آسیای میانه نیز دارای منشأ استعماری‌اند. امروزه محتوای سیاسی خاورمیانه از محتوای جغرافیایی آن پیشی گرفته است. برای خاورمیانه خصوصیتی ذکر کرده‌اند که در ذیل به برخی از آنها اشاره می‌شود:

خاورمیانه یک منطقه جغرافیایی و اعتقادی یکپارچه است.

در سیاست‌های جهانی و به مثابه یک کل مجموعه امنیتی است.

این منطقه اساساً محل ظهور ادیان و تمدن‌های بزرگ بشری، مانند اسلام، مسیحیت، یهودیت، ایران، مصر و ... است، بنابراین رسوبات آن تمدن‌ها و ادیان در این منطقه همچنان پابرجاست.

خاورمیانه محل تجمع قومیت‌های مختلفی مانند عرب، فارس، ترکمن، کرد، ترک، آشوری و ... است که این موزاییک بندی قومی خطوط تنش ایجاد می‌کند (افشردی، ۱۳۸۷: ۱۱۴).

اما در تعریف خاورمیانه آنچه به نظر بیشتر مورد قبول و اجماع است، کشورهای عربی شمال آفریقا، کشورهای حوزه خلیج فارس، شام، آسیای صغیر و حتی کشورهای حاشیه دریای خزر، افغانستان و پاکستان را در بر می‌گیرد. براین اساس منطقه خاورمیانه به عنوان پدیده‌ای ژئوپولیتیکی نماینده گونه‌ای ویژه از کنش‌ها و واکنش‌ها، عدم تجانس‌های فرهنگی و مذهبی با مرزهای جغرافیایی عموماً مورد اختلاف و رژیم‌های سیاسی متفاوت می‌باشد. که آنچه آن را قبله آمال قدرت‌های بزرگ قرار داده جایگاه استراتژیک و منافعی می‌باشد (قالیاف، ۱۳۸۷: ۵۸).

۴. ژئوپولیتیک خاورمیانه و اهمیت راهبردی آن برای آمریکا و اتحادیه اروپا

در عصر حاضر، مطالعه روابط بین‌الملل، پژوهش‌های راهبردی، به خصوصاً مباحث مربوط به سیاست‌های جغرافیایی (ژئوپولیتیک)، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از آنجا که ژئوپولیتیک در واقع، نتایج جغرافیایی یک سیاست است، هدف از آن، تبیین نقش عوامل جغرافیایی در سیاست کشورهاست. زیرا وقایع سیاسی همیشه در یک محیط جغرافیایی اتفاق می‌افتد و عوامل جغرافیایی در روند پدیده‌های سیاسی تأثیرگذار است، چنانچه گفته شده: «بدون توجه به کلیه عوامل زیست محیطی، اعم از انسانی و غیرانسانی، ملموس و غیرملموس، محیط سیاسی بین‌المللی را به طور کامل نمی‌توان شناخت» (دوئرتی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۰۳). در نظریه سیاسی جغرافیایی، ساختار جغرافیایی منطقه ای که در آن اعمال قدرت می‌شود، از اهمیت خاصی برخوردار است. «واژه ژئوپولیتیک» برای اولین بار توسط رودلف کیلن عضو مجلس سوند و استاد دانشگاه آپسالا که متأثر از اندیشه‌های

جغرافیای سیاسی فردریک راتزل بود، در سال ۱۸۹۹ م به کار گرفته شد (Glassner, 1993: 224). در مجموع، تعاریف زیادی پیرامون ژئوپلیتیک از منظرهای مختلف ارائه شده است. با آغاز قرن بیست و یکم و افزایش اهمیت و نقش اقتصاد در مناسبات جهانی، چنین به نظر می رسد که نظام جهانی وارد تجربه ای جدید شده است. قرنیه که در آن گفتمان ژئواکونومیک و قدرت اقتصادی، جانشین گفتمان ژئواستراتژیک و قدرت نظامی شده است. رقابت بر سر منابع انرژی همواره یکی از مسائل رایج در جهان ژئوپلیتیک بوده که ضمن رو در رو کردن قدرت ها، کشورهای تولیدکننده را نیز تهدید می نماید. نیاز روزافزون به انرژی به ویژه از سوی کشورهای تازه صنعتی شده شرق و جنوب آسیا، رقیبان جدیدی را برای مصرف کننده های سنتی ایجاد کرده و رقابت و تلاش برای استخراج، بهره برداری و انتقال انرژی و مسیرهای پیشنهادی، مسائل جدیدی را در مباحث ژئوپلیتیک گشوده است. در این میان نفت و گاز از آن حیث که در میان انرژی جهان سهم بالایی را دارند، جایگاه ویژه ای را در مناسبات بین المللی پیدا کرده اند و سیاست بین المللی را نیز تحت الشعاع قرار داده اند (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۰۲). شاید هیچ چیز به اندازه نفت و گاز در سیاست جهان و تحولات ژئوپلیتیکی امروز تأثیر نداشته باشد. بحران ها و تحولات سیاسی و مناسبات متغیر جهانی و منطقه ای، به ویژه در خاورمیانه، خلیج فارس و حوزه خزر عمدتاً متأثر از عامل نفت و گاز است (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۶۸).

۵. تغییر در الگوی روابط اتحادیه اروپا با آمریکا از "وابستگی" به "شارکت"

اتحادیه اروپا به عنوان موفق ترین الگوی هم گرایی منطقه ای، از ابتدای دهه ۱۹۹۰ تلاش ها و برنامه های هدفمندی را برای انسجام و گسترش خود از طریق هماهنگ سازی سیاست های ملی اعضا آغاز نموده است. در این میان، با بازتعریف نمودن سطح روابط خود با ایالات متحده آمریکا از وابستگی به مشارکت فراآتلانتیکی کوشیده است تا جایی که ممکن است زمینه های بین المللی را برای ایفای نقش جدید جهانی خود مساعد نماید (واعظی، ۱۳۸۷: ۵۴).

به طور کلی، کشورهای مستقر در غرب اروپا امروزه در مقام مقایسه با قرون گذشته در جایگاهی نیستند که در صحنه بین المللی ماخذ و رهبر باشند. آنان مقام و موقعیت کاملاً رده دومی را دارا هستند. مخالفت گاه و بیگاه آنان با سیاست های آمریکا به این دلیل است که اولاً فاقد اعتبار گذشته می باشند و ثانیاً خود دیگر مسئولیتی در صحنه جهانی و در مقام رهبری ندارند، پس اینکه اروپائیان به نقد سیاستهای آمریکا می پردازند ماهیت انسان دوستانه ندارد بلکه بازتاب ضعف جایگاه بین المللی آنها می باشد. قدرت الزامات خاص خود را

دارد و میزان قدرت است که تعیین می کند، تعدد، کیفیت و ویژگی های این الزامات چه هستند (دهشمار، ۱۳۸۹: ۳۴). بنابراین اتحادیه اروپا اگرچه از منظر ابعاد قدرت، قابل مقایسه با آمریکا نیست، اما بر اساس قدرت نسبی خود، تلاش بر ایفای نقش بازیگری دارد. در سال های بعد از ۲۰۰۱، اتحادیه اروپا همواره تلاش داشته است تا برای خروج از محدوده آتلانتیک و گسترش قدرت خود در عرصه جهانی از هر فرصتی برای خارج شدن از زیر سایه قدرت واشنگتن بهره بگیرد. برای نمونه همراهی نسبی اتحادیه اروپا با طرح ابتکاری ایالات متحده آمریکا یعنی خاورمیانه بزرگ در سال های بعد از ۲۰۰۳ (حمله نظامی به عراق) را میتوان در قالب تلاش اتحادیه اروپا برای خروج از وابستگی به آمریکا ارزیابی نمود. اتحادیه اروپا پس از عصر ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، به دنبال تحکیم موقعیت خود در نظام بین الملل و تبدیل شدن به یک قدرت عمده بینالمللی (یک قطب) است. پس از ۱۱ سپتامبر، اتحادیه اروپایی در پی آن است تا علاوه بر قدرت اقتصادی و مدنی بودن، به عنوان یک قدرت سیاسی و نظامی هم در سطح بین الملل ظاهر شده و بر این اساس به بازتعریف روابط منطقه ای و آتلانتیکی خود پردازد. تشکیل ارتش مستقل اروپایی و تلاش برای شکل گیری نیروی واکنش سریع اروپایی از جمله اهدافی که اتحادیه اروپایی در جهت اتخاذ یک سیاست دفاعی امنیتی مستقل اروپایی و کسب استقلال نسبی و تدریجی دفاعی از آمریکا، دنبال میکند. اتحادیه اروپا به دنبال آن است که در عرصه سیاسی نظامی، مستقل از ناتو و آمریکا عمل کند و حضور اروپاییان در ناتو به منزله عدم تلاش در جهت اتخاذ یک سیاست مستقل دفاعی نیست، بلکه ناشی از ضعف قدرت آنها است که در کوتاه مدت توان ایجاد سازمان موازی با ناتو را ندارد (پورا احمدی، ۱۳۸۹: ۷۷).

در بعد مشارکتی، اهمیت اساسی خاورمیانه برای اروپا و آمریکا پس از حملات ۱۱ سپتامبر تا به امروز مشخص می شود. در قرن بیست و یکم با ظهور چشمگیر شبکه های تروریستی و مهمتر از همه القاعده و توانایی آنها در ضربه زدن به اهداف نظامی و غیرنظامی مهم غرب در داخل و خارج از قلمرو آن، توجه به این منطقه بیشتر نیز شده است. از بسیاری جهات، ۱۱ سپتامبر کاتالیزور اصلی این موضوع بود و منطقه خاورمیانه را در کانون توجه بین المللی قرار داد. نه تنها حملات تروریستی به آمریکا در استراتژی امنیت ملی دولت بوش انعکاس یافت؛ بلکه افزایش دل مشغولی اروپایی ها را نسبت به مناطق مجاورشان تسریع کرد. ۱۱ سپتامبر همچنین پرسش های فراوانی درباره جوامع خاورمیانه در زمینه سلامت شرایط فرهنگی و سیاسی این منطقه، ساختارهای حکومتی آن و چشم اندازهای آتی برانگیخت (احتشامی، ۱۳۸۵: ۲۳). بلافاصله پس از ۱۱ سپتامبر همانطور که هم در استراتژی امنیت ملی آمریکا و هم در استراتژی امنیتی اروپا آشکار است، دل مشغولی های امنیتی

فزاینده و مخصصه های ژئوپلتیکی با سیاست رژیم های خاورمیانه و آفریقای شمالی در هم آمیخت.

۶. تمایزات رویکرد سیاست خارجی آمریکا و اتحادیه اروپا نسبت به

خاورمیانه

وجوه تمایز در سیاست گذاری خارجی آمریکا و اتحادیه اروپا را در قالب چند فاکتور تمایزبخش مورد واکاوی قرار خواهیم داد. تلاش می شود تا در این بخش به تحلیل و بررسی زمینه هایی که سیاست خارجی آمریکا و اتحادیه اروپا، به جایی همپوشانی، تمایز، افتراق و گاه تضاد دارد، مورد تحلیل قرار گیرد.

۱-۶- ضرورت حضور مداوم و فعال در مقابل حضور مقطعی

سیاست خارجی هژمونیک محور آمریکا تأکید اساسی خود را بر تفوق بر قدرت های بزرگ رقیب چه در سطح بین المللی و چه در سطوح منطقه ای قرار داده است. مثلاً در آسیا جلوگیری از ظهور قدرت چین و در اروپا جلوگیری از ظهور فرانسه و آلمان به عنوان قدرت های هژمون منطقه ای از اهداف آمریکا در این زمینه می باشد (Mearshiemer, 2001).

آمریکا به عنوان بزرگترین قدرت غربی مسئولیت دفاع از نظم لیبرال حاکم بر جهان را برعهده دارد. این وظیفه که برخاسته از جایگاه این کشور است، حکم می کند که سیاستی تهاجمی و کنش گر در صحنه گیتی پیاده شود و به اجرا درآید. چنین مسئولیتی به ضرورت مداخله آمریکا در امور منطقه و امور داخلی کشورهای منطقه را اجتناب ناپذیر می سازد که خود مبنای حیات بخش بی ثباتی سیاسی به حساب می آیند. بر همین اساس، ملاحظات استراتژیک خاورمیانه را بسیار حیاتی برای کشورهای بزرگ نموده اند که خود عملاً به معنای این است که این بازیگران و بالانحص آمریکا به عنوان برترین بازیگر سعی مستمر و پایان ناپذیر برای کنترل حوادث، منابع و کشورها در این جغرافیا را دنبال کنند (دهشیار، ۱۳۸۸).

اگر آمریکا بازی را در خلیج فارس واگذار نماید، احتمال دارد چین و هند احساس کنند ضرورت دارد نقش قدرتهای بزرگ را در آنجا بازی کنند. این امر ممکن است به یک رقابت در بین کشورهای حوزه ی خلیج فارس منجر گردیده و همه این کشورها را در گودال درگیری های مزمن منطقه "شکاف غیرهمگرا" گرفتار نماید. آمریکا بایستی جریان دائمی و یکنواخت انرژی را از خاورمیانه به آسیا ممکن سازد؛ چراکه آسیا یک شریک مهم در تعامل جهانی می باشد و ژاپن و چین دو منبع اصلی کسری موازنه تجاری آمریکا محسوب می شوند. اگر بازار چین تحت هدایت سازمان تجارت جهانی گشوده شود، می

تواند به بزرگترین فرصت صادراتی آمریکا تبدیل شود. در هر حال هند، نیمی از نیاز جهانی را به نرم افزار، تأمین خواهد کرد. در نهایت ممکن است خلیج فارس نفت آمریکا را تأمین نکند اما مطمئناً رفاه و بهروزی ایالات متحده وقتی حفظ خواهد شد که امنیت را به خلیج فارس صادر نماید. از سوی دیگر اتحادیه اروپا از آنجا که زیر سایه آمریکا به ایفای نقش بین المللی می پردازد و اصولاً نقشی همچون آمریکا را برای خود متصور نیست، سعی داشته که با اقتضای شرایط و منافع خود حضوری مقعطلی در خاورمیانه را داشته باشد.

۲-۶- تمایز در روش مدیریت بحران‌ها در خاورمیانه

در این بخش می توان به مواردی چند اشاره کرد. از سویی، مجاورت جغرافیایی اروپا به منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا موجب گردیده است تا کنترل مهاجرت از اولویت های کلیدی هر یک از کشورهای اروپایی و اتحادیه اروپا باشد. در حالی که برای ایالات متحده حفظ همکاری نظامی با کشورهای منطقه به خصوص با توجه به منافع طولانی مدت این کشور با رژیم اسرائیل و در خلیج فارس اهمیت دارد (احمد خان بیگی، ۱۳۹۲: ۱۰۱۷). در سال های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴، مساله ی مهاجران و پناهندگان کشورهای خاورمیانه که به سوی اروپا سرازیر شده اند، به بحرانی برای این اتحادیه بدل شده است. از سوی دیگر، با وجود این که اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا نسبت به پیگیری مسائل مختلف مرتبط با موضوع سلاح های کشتار جمعی اهتمام ویژه ای دارند و هر دو بازیگر تکثیر سلاح های کشتار جمعی را تهدیدی برای ثبات و امنیت خود و جهان می دانند و تمرکز آنان عمدتاً معطوف به تلاش برای جلوگیری از گسترش این سلاحها در سطح جهان است، اما در مقام مقایسه ی میان مواضع و عملکرد اروپا و آمریکا در برابر سلاح های کشتار جمعی، برخورد آمریکا با این موضوع وجهه تهاجمی تری نسبت به سیاست های اتحادیه اروپا دارد. این مسئله به لحاظ راهبردی موجبات اتخاذ سیاست عملیات پیشگیرانه برای جلوگیری از تکثیر تسلیحات کشتار جمعی از سوی آمریکا را در پی داشته است در حالی که چنین سیاستی در میان اروپاییان، علیرغم تأثیر به سزایی که مواضع اروپا بر خط مشی آمریکا دارد، هنوز جایگاهی ندارد (امیری، ۱۳۸۴: ۱۵۹). چرا که نظامی گری و داشتن توانایی هسته ای و سلاح های شیمیایی، به عنوان زمینه ای برای برهم زدن موازنه ی قدرت منطقه ای و بین المللی به ضرر امریکا و کشورهای هم پیمان آن در خاورمیانه، خواهد بود.

دیگر نمونه بارز و عینی اختلاف نظر در نوع مدیریت بحران‌ها از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا را می توان در مساله صلح اعراب و فلسطین مشاهده نمود «در روند صلح اعراب و اسرائیل، امریکا همواره از اسرائیل حمایت کرده است که در قبال آن اروپا روابط نزدیکتری با کشورهای عربی داشته است. به رغم انتقاد محدود امریکا از سیاست دولت اسرائیل و اعمال تحریم های محدود اقتصادی و دیپلماتیک علیه این کشور تصویری کلی از سیاست

واشنگتن بیانگر حمایت همه جانبه کاخ سفید از اسرائیل در جنگ با همسایگان بوده است. آمریکا به منظور اطمینان از تفوق تل آویو، کمک های اقتصادی و نظامی بی شماری را به این کشور نموده و از طریق حمایت های نظامی در طول جنگ، اسرائیل قوی را از اصول اساسی سیاست خارجی خود قراردادده است. در مواردی که اسرائیل، اصول و قواعد و مقررات بین المللی و قطع نامه های سازمان ملل را زیر پا گذاشته، آمریکا رفتار آن را موجه دانسته و از آن دفاع کرده است. در مقابل اکثر کشورهای اروپایی به رغم تعهد کامل به موجودیت اسرائیل از مواضع اعراب و فلسطین حمایت کرده اند (غریب زاده، ۱۳۸۸). به گونه ای این برخورد از منظر تاریخی، به واسطه ی ذهنیت مخدوش عربی از حمایت های تاریخی کشورهای اروپایی از اسرائیل و نادیده گرفتن حقوق اعراب برمی گردد.

بطور کلی، سیاست اروپا و آمریکا درخصوص روند صلح متفاوت است. هر چند با انتخاب باراک اوباما به ریاست جمهوری آمریکا، همکاری اتحادیه اروپا و آمریکا، باعث پیشرفت در مذاکرات صلح شد و اوباما سعی کرد ضمن کنار گذاشتن دیدگاه سنتی مناقشه فلسطین و اسرائیل، از سیاست های قبلی ایالات متحده مبنی بر حمایت همه جانبه از اسرائیل پیروی نکند (Tal Dror, 2014:7). اما آمریکا به پشتیبانی از اسرائیل و اروپا به حمایت از فلسطین تمایل دارد. دو قدرت در مورد اصل "سرزمین در برابر صلح" که ابتدا در قطعنامه ۲۴ شورای امنیت سازمان ملل مود توجه قرار گرفت، اتفاق نظر دارند، اما در اینکه جهت رسیدن به صلح عادلانه و پایدار چه مقدار از سرزمین و حاکمیت باید به فلسطینی ها داده شود و چگونگی تحقق این امر، اختلاف فاحش در دیدگاه های آنها وجود دارد. آمریکا به فرآیند صلح و اروپا به نتیجه آن تأکید دارد. اروپا بر این باور است که به هر حال عوامل مؤثر در ایجاد صلح از جمله قطع نامه های سازمان ملل باید اجرا شود و بر خلاف آمریکا، تمامی اعمال خشونت آمیز اسرائیلی ها که در جهت روند صلح خلل ایجاد می کند را به شدت محکوم می کند. البته اروپایی ها حق اسرائیل را در حفاظت از جان شهروندان خود در قبال حملات احتمالی به رسمیت می شناسد، اما معتقد هستند که دولت اسرائیل برای انجام این مهم باید از قوانین بین المللی تبعیت کند (Tal Dror, 2014:7).

در همین راستا، آمریکایی ها معتقدند که راه ها و عوامل دخیل در صلح پایدار باید از طریق تصمیم گیری طرفین درگیر در آن مشخص گردد. برخلاف آمریکا، اروپا اشغال سرزمین های اعراب در سال ۵۳۶۷ را غیرقانونی می داند و خواستار توقف شهرکسازی در کرانه باختری و خروج بیقید و شرط اسرائیل از سرزمین های اشغالی است. درخصوص بیت المقدس شرقی نیز اروپا اشغال آن را غیرقانونی تلقی کرده و از ایده استقرار حاکمیت فلسطینی ها در آنجا حمایت میکند. اما آمریکایی ها معتقدند که سرنوشت بیت المقدس باید

از طریق توافق بین طرفین مشخص شود. نکته حائز اهمیت دیگر اینست که گرچه تمام اعضای اتحادیه اروپا به طور رسمی از تشکیل دولت فلسطین حمایت نکرده اند، اما در مجموع اتحادیه نسبت به آمریکا در این زمینه تلاش بیشتر و ویژه ای مبذول داشته است (غریب زاده، ۱۳۸۸).

بطور کلی، هر چند سیاست اروپا و آمریکا در خصوص روند صلح متفاوت بوده و در بحث مناقشه فلسطین و اسرائیل، اتحادیه اروپا سیاست های واحدی را پیش گرفته است که در این سیاست ها سعی شده از یکجانبه گرایی آمریکایی دوری کند، اما کارشناسان موسسه آتکین هر دو دیدگاه را در نهایت معطوف به حفظ امنیت اسرائیل و مقدم بر هر امری می دانند و معتقدند که نهایتاً سیاست های آنها به یک نتیجه واحد و نهایی منجر خواهد شد (Tal Dror, 2014:3). با این حال ضروری است که در روند صلح نتیجه نگری اروپا در مقابل تقدم گرایی آمریکا در مورد اسرائیل مورد توجه قرار گیرد.

۳-۶- تفاوت رویکرد در نوع و گستره روند اصلاحات در کشورهای عربی

از منظر اتحادیه اروپا و آمریکا، خاورمیانه نیازی اساسی به اصلاحات دارد. وضعیت خاورمیانه به عنوان منطقه ای منازعه آلود، ترویج دهنده رادیکالیسم و تروریسم اسلامی، با رژیم های اقتدارگرای عرب، اهمیت این اصلاحات را در کنار نارضایتی مردم نشان می دهد. اگرچه بحث اصلاحات در خاورمیانه به مساله ی طرح خاورمیانه ی بزرگ، مساله ی مبارزه با تروریسم، برنامه ی مشارکت و دیگر مولفه های از پیش ذکر شده تا حدود زیادی هم پوشانی دارد، اما به نوبه ی خود نیز به عنوان یک فاکتور جدا و در عین حال به هم پیوسته به سایر عوامل، لازم است که مورد بررسی قرار گیرد، تا یکی دیگر از وجوه تمایز و افتراق سیاست خارجی اتحادیه اروپا و آمریکا در مورد خاورمیانه، نشان داده شود. اصلاحات در خاورمیانه در رأس برنامه های فرا آتلانتیکی قرار دارد. رویکرد اروپا به منطقه با رویکرد آمریکا تفاوت آشکاری دارد (پرتیز، ۱۳۸۷: ۱۱۵). مقدمتاً باید متذکر شد که اتحادیه اروپا در ۱۱ مارس ۲۰۱۱ با هدف تأثیرگذاری بر تحولات آتی مدیترانه جنوبی برنامه مشارکت جدیدی را در منطقه تصویب نمود که بر سه موضوع محوری تمرکز دارد: (حمایت از روندهای انتقالی، دموکراتیک و نهادسازی؛ مشارکت قوی جامعه مدنی و رشد پایدار).

۴-۶- نظامی گری در برابر نهادی گری (قدرت نظامی در تقابل با قدرت نهادی)

در ادامه مباحث و مولفه های پیشین، خصوصاً فاکتور قبلی، در ترویج اصلاحات در خاورمیانه، باید به نوع رویکرد آمریکا و اتحادیه اروپا در به انجام رساندن اصلاحات در خاورمیانه توجه داشت، که ما آن را بر اساس تقابل نظامی گری در مقابل تلاش برای نهادیگری در رفتار آمریکا و اتحادیه اروپا در قبال خاورمیانه صورت بندی نموده ایم. هر چند باید در نظر داشت که هدف اصلی آمریکا تلاش برای دموکراتیزه کردن خاورمیانه به

طور عام و خاورمیانه عربی به طور خاص است» اما طرح آمریکا طرحی ضربتی است، ولی طرح اروپا مستلزم ارتقای دموکراسی به طور غیرمستقیم، از طریق اجرای پروژه های مشخص برای اصلاح قوانین، افزایش کارآمدی، پاسخگویی و شفافیت سیستم مدیریت و حکومت رانی دولت، بهبود سیستم های مدیریتی، اصلاحات اقتصادی، تقویت بخش خصوصی، آزاد سازی اقتصاد، تقویت نهادهای مدنی و پروژه های مشخص برای ارتقای حقوق بشر انجام می پذیرد (صادقی، ۱۳۸۶: ۱۹۱).

۵-۶- سیاست آمریکا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه

استراتژی ایالات متحده در قبال خاورمیانه پس از جنگ دوم جهانی نزدیک به نیم قرن تحت تأثیر ساختار دو قطبی نظام بین الملل و جنگ سرد میان دو بلوک شرق و غرب بوده است. آمریکا هر گونه بی ثباتی سیاسی و اصلاح طلبی در خاورمیانه را در این دوران به مثابه هشدار مبنی بر گسترش انقلابی گری در این منطقه ارزیابی می کرد. به همین علت حفظ ثبات سیاسی و امنیت نظام های غیردموکراتیک خاورمیانه به اولویت اول دیپلماسی خاورمیانه- ای واشنگتن مبدل شده بود. در حقیقت تصمیم گیرندگان کاخ سفید همواره در تعارض میان تحولات و اصلاحات سیاسی عمیق در خاورمیانه یا حمایت از نظام های غیردموکراتیک این منطقه در نوسان بوده اند. با این وجود طی حدود نیم قرن تحت تأثیر شرایط جنگ سرد و رقابت دو بلوک، همواره سیاست تأمین انرژی (نفت) و جریان آزاد آن و حمایت از امنیت اسرائیل بر اصلاحات سیاسی در خاورمیانه ترجیح داده می شد.

هر گونه بی ثباتی سیاسی، امنیت انرژی مورد نیاز غرب بویژه آمریکا (به عنوان بزرگترین مصرف کننده و وارد کننده انرژی در جهان از یک سو و مهم ترین قدرت اقتصادی که حامی نظام اقتصادی بین الملل بود از سوی دیگر) را به خطر می انداخت (حاجی یوسفی، ۱۳۸۶: ۷۰). سیاست آمریکا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه به عنوان یک مسئله بین المللی بسیار پیچیده و حساس مطرح است. این سیاست در چارچوب سیاست خارجی آمریکا برای حفظ امنیت و منافع ملی این کشور قرار دارد. آمریکا از سالها قبل در برابر هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه به خصوص ایران، سوریه و کره شمالی، تحرکاتی را آغاز کرده است. این تحرکات شامل تحریم های اقتصادی، تهدیدات نظامی، تلاش برای مذاکره و توافق، و حتی عملیات نظامی در برخی موارد بوده است. به طور کلی، آمریکا به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه است و معتقد است که هسته‌ای شدن این کشورها می تواند منجر به تهدید امنیتی برای آمریکا و منطقه شود. به همین دلیل، آمریکا تحریم های سختی را علیه کشورهایی که به دنبال هسته‌ای شدن هستند، اعمال می کند. با این حال، سیاست آمریکا در این زمینه مورد انتقاد بسیاری از کشورها و سازمان های بین المللی قرار گرفته است. بسیاری از

کشورها معتقدند که هر کشور حق دارد برای توسعه فناوری هسته‌ای خود و استفاده صلح‌آمیز از آن. همچنین، بسیاری از کشورها نسبت به رویکرد آمریکا در این زمینه به دلیل نقض حقوق بشر و حقوق بین‌المللی ابراز نگرانی کرده‌اند. بنابراین، سیاست آمریکا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه یک موضوع پیچیده و اختلاف‌انگیز است که نیازمند رویکرد منصفانه و همکاری بین کشورها و سازمان‌های بین‌المللی است.

۶-۶- سیاست اروپا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه

اروپا با توجه به سابقه دیرینه خود و نیز برخورداری از نقشی پر اهمیت در شکل دهی به وضعیت جهان، ناگزیر از تعریف نسبت خود با این وضعیت، در قالب تصمیمات جدی و استراتژیک است. این تصمیمات در واقع تعیین کننده نقش و جایگاه اروپا در نظام بین‌الملل و نیز نقش آن در فرآیندهای مهم سیاسی، اقتصادی و امنیتی بین‌المللی است، نقشی که به عنوان یک فرصت تاریخی می‌تواند مورد توجه اروپا قرار گیرد (واعظی، ۱۳۸۷: ۲۳).

از آنجا که خاورمیانه موضوع رقابت و چانه زنی قدرت‌ها واقع شده است، آینده مناسبات جهانی احتمالاً در این منطقه رقم خواهد خورد. با درک این شرایط تاریخی، اروپا و خاورمیانه باید برای ایجاد صلح و ثبات لازم است به درکی متقابل نائل شوند. با توجه به این امر، تأثیرات حضور اروپا در این عرصه را به صورت زیر می‌توان برشمرد: مدیریت کانون‌های بحران بین‌المللی؛ ارتقای جایگاه اروپا در معادلات بین‌المللی؛ تأثیرگذاری بنیادین بر نظام توزیع قدرت بین‌المللی؛ ارائه نقش فعال در بازسازی سیاسی و اقتصادی خاورمیانه به عنوان یک از کلیدی‌ترین مناطق جهان (واعظی، ۱۳۸۷: ۳).

سیاست اروپا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه نیز به عنوان یک مسئله بین‌المللی مطرح است. اروپا نیز مانند آمریکا به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه است و تحریم‌های اقتصادی را علیه این کشورها اعمال می‌کند. با این حال، اروپا به دلیل نزدیکی جغرافیایی و تأثیرات مستقیم این موضوع بر منطقه، به دنبال یک رویکرد دیپلماتیک و همکاری با کشورهای خاورمیانه است. اروپا به دنبال توافق‌های هسته‌ای صلح‌آمیز با کشورهای خاورمیانه است و تلاش می‌کند تا با مذاکرات و توافقات، این کشورها را از هسته‌ای شدن منع کند. همچنین، اروپا به دنبال حفظ حقوق بشر و حقوق بین‌المللی در این زمینه است و از رویکرد نظامی و تهدیدات نظامی برای جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه استفاده نمی‌کند. بنابراین، سیاست اروپا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه نیز به دلیل پیچیدگی و حساسیت این مسئله، نیازمند رویکرد منصفانه و همکاری بین کشورها و سازمان‌های بین‌المللی است.

۶-۷- سیاست آمریکا و اروپا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه

در بحث هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه، آمریکا و اروپا دو منطقه مهم و تاثیرگذار در سیاست جهانی هستند. با این حال، سیاست این دو منطقه در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه به دلیل تفاوت در نگرش‌ها و تاثیرات متفاوت، با یکدیگر متفاوت است. آمریکا به دلیل تاثیر بزرگ خود در منطقه خاورمیانه و همچنین در پیشگیری از تهدیدات احتمالی به امنیت ملی، به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه است. آمریکا با اعمال تحریم‌های اقتصادی و تهدیدات نظامی، به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن این کشورها است. همچنین، آمریکا به دنبال حفظ حقوق بشر و حقوق بین‌المللی در این زمینه است و با توجه به تهدیدات احتمالی به امنیت ملی، از رویکرد نظامی برای جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه استفاده می‌کند. از سوی دیگر، اروپا به دلیل نزدیکی جغرافیایی و تاثیرات مستقیم این موضوع بر منطقه، به دنبال یک رویکرد دیپلماتیک و همکاری با کشورهای خاورمیانه است. اروپا به دنبال توافق‌های هسته‌ای صلح‌آمیز با کشورهای خاورمیانه است و تلاش می‌کند تا با مذاکرات و توافقات، این کشورها را از هسته‌ای شدن منع کند. همچنین، اروپا به دنبال حفظ حقوق بشر و حقوق بین‌المللی در این زمینه است و از رویکرد نظامی و تهدیدات نظامی برای جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه استفاده نمی‌کند (امیری، ۱۳۸۴: ۲۳). بنابراین، سیاست آمریکا و اروپا در مورد هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه با یکدیگر متفاوت است. آمریکا به دنبال جلوگیری از تهدیدات احتمالی به امنیت ملی است و از رویکرد نظامی برای جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه استفاده می‌کند، در حالی که اروپا به دنبال یک رویکرد دیپلماتیک و همکاری با کشورهای خاورمیانه است و با توافق‌های هسته‌ای صلح‌آمیز، به دنبال جلوگیری از هسته‌ای شدن این کشورها است. بنابراین رویکرد آمریکا و اروپا در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه به دلایل مختلفی متفاوت است. در این متن، به بررسی تفاوت‌های اساسی بین رویکرد آمریکا و اروپا در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه پرداخته شده است (پرتیز، ۱۳۸۷: ۲۶).

آمریکا به عنوان یکی از قدرتهای بزرگ جهان، دارای رویکردی بسیار سختگیرانه و منفعلانه در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه است. آمریکا همواره به عنوان یکی از شدیدترین مخالفان برنامه هسته‌ای ایران شناخته شده است و تحریم‌های گسترده‌ای را علیه ایران اعمال کرده است. همچنین، آمریکا با توجه به نزدیکی خود به اسرائیل، همواره به عنوان یکی از مهمترین حامیان اسرائیل در منطقه شناخته می‌شود و در قبال برنامه هسته‌ای ایران و سایر کشورهای خاورمیانه، به دفاع از امنیت اسرائیل متمرکز است.

اروپا نیز به عنوان یکی از قدرتهای بزرگ جهان، دارای رویکردی متفاوت در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه است. اروپا همچنین به عنوان یکی از شدیدترین مخالفان برنامه

هسته‌ای ایران شناخته شده است، اما با توجه به نزدیکی کشورهای خود به منطقه خاورمیانه، دارای یک رویکرد سیاسی و دیپلماتیک بسیار برجسته در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه است. اروپا همواره به دنبال یافتن راه حل‌های دیپلماتیک برای حل مسائل منطقه است و تلاش می‌کند تا از طریق مذاکرات و توافق‌های بین‌المللی، به راه حلی پایدار و قابل قبول برای همه دست یابد.

به طور خلاصه، رویکرد آمریکا و اروپا در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه به دلایل مختلفی متفاوت است. در حالی که آمریکا به دفاع از امنیت اسرائیل متمرکز است، اروپا به دنبال یافتن راه حل‌های دیپلماتیک برای حل مسائل منطقه است.

۷. تنش و مناقشه کشورهای منطقه و فرامنطقه

تاکنون پژوهش‌هایی در رابطه با برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه و سیاست‌های ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپایی در قبال آن به رشته تحریر در آمده است. اما پژوهشی که تأثیر سیاست‌ها و رویکردهای ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپایی بر برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه به صورت تطبیقی و مقایسه‌ای پرداخته باشد تاکنون صورت نگرفته است. بنابراین پرداختن به این موضوع خود یک قدم نو در عرصه موضوعات مربوط به موضوع هسته‌ای خاورمیانه محسوب می‌گردد موضوعی که برای دهه‌ها محل تنش و مناقشه کشورهای منطقه و فرامنطقه بوده است. پژوهش‌های این چنینی و تولید ادبیات جامع در این زمینه می‌تواند برای دست‌اندرکاران، فعالان و بازیگران عرصه سیاست خارجی کشورها موثر و مفید باشد.

در این تحقیق تلاش بر این شد که تفاوت رویکرد ایالات متحده آمریکا اتحادیه اروپایی در قبال هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه به بررسی اجمالی گرفته شود.

۸. نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی و شناخت رویکردهای آمریکا و اتحادیه اروپایی نسبت به هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه می‌باشد؛ و به این سوال اصلی پاسخ داده شد که رویکرد ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپایی به فرایند هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه چگونه است؟ فرضیه این تحقیق به این شکل بود که رویکرد ایالات متحده آمریکا جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای محوری خاورمیانه و حفظ برتری هسته‌ای اسرائیل؛ و رویکرد اتحادیه اروپایی مدیریت هدفمند بحران در فعالیت‌های هسته‌ای در منطقه است.

آمریکا به عنوان یکی از قدرت‌های بزرگ جهان، دارای رویکردی بسیار سختگیرانه و منفعلانه در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه است. این کشور با توجه به نزدیکی خود به اسرائیل، همواره به عنوان یکی از مهمترین حامیان اسرائیل در منطقه شناخته می‌شود و در قبال برنامه هسته‌ای سایر کشورهای خاورمیانه، به دفاع از امنیت اسرائیل متمرکز است. اروپا نیز

به عنوان یکی از قدرت‌های بزرگ جهان، دارای رویکردی متفاوت در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه است. و با توجه به نزدیکی کشورهای خود به منطقه خاورمیانه، دارای یک رویکرد سیاسی و دیپلماتیک بسیار برجسته در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه است. اروپا همواره به دنبال یافتن راه حل‌های دیپلماتیک برای حل مسائل منطقه است و تلاش می‌کند تا از طریق مذاکرات و توافق‌های بین‌المللی، به راه حلی پایدار و قابل قبول برای همه دست یابد.

به طور خلاصه، رویکرد آمریکا و اروپا در قبال برنامه هسته‌ای کشورهای خاورمیانه به دلایل مختلفی متفاوت است. در حالی که آمریکا به دفاع از امنیت اسرائیل متمرکز است، اروپا به دنبال یافتن راه حل‌های دیپلماتیک برای حل مسائل منطقه است. آمریکا در تلاش است تا چون قدرتی فرامنطقه‌ای، حضوری دائم در خاورمیانه داشته و این حضور را بواسطه قدرت نظامی خود تقویت نماید، اما اروپا بواسطه دیدگاه نهادی نسبت به مسائل جهانی و عدم نیاز به حضور مستقیم در منطقه خاورمیانه، دیدگاهی متفاوت به تحولات منطقه دارد. از سوی دیگر بواسطه اصل نزدیکی جغرافیایی میان اروپا و خاورمیانه، کشورهای جنوبی اتحادیه احساس تهدید بیشتری از بحران‌های آن و نیز ترویج رادیکالیسم اسلامی و تروریسم در منطقه دارند، اما آمریکا به این شدت احساس تهدید نمی‌کند. در کنار این‌ها هر دو بازیگر چنان که شاهد بودیم، بر ترویج لیبرال دموکراسی، اصلاحات در خاورمیانه و نیز تلاش برای کسب منافع از خاورمیانه اشتراک نظر دارند.

استناد به این مقاله: میرفخرایی، سیدحسن، همت، حمید. (۱۴۰۳). تفاوت رویکرد ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا به فرایند هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه با تاکید بر ایران اسلامی، *فصلنامه علمی ریافت انقلاب اسلامی*، ۱۸(۶۹۸)، ۷۵-۹۶.

The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

منابع و مآخذ:

- ۱۶- واعظی، محمود (۱۳۸۷)، اروپا و مسئله امنیت در خاورمیانه، فصلنامه راهبرد، شماره ۴۱.
- Glassner. Martin Ira (1993), *Political Geography*, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Hinnebusch, Reymond and Ehteshami, Anoushiravan, (2002), *The Foreign Policies of Middle East States*, Colorado and London, Lynne Rinner publisher.
- Mearshiemer, John. (2001), *the Tragedy of Great Power Politics*, New York: North Company.
- Rose, Gideon (1998), *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, *Word Politics*, 51 (1).
- Tal Dror (June 2014), *Always The Bridesmaid? The EU Role In The Middle East Peace Proces*, Atkin Foundation.
- Taliaferro, Jeffrey, Steven Lobell and Norrin Pipsman (2009), *Introduction: Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, in Lobell et al.
- احتشامی، انوشیروان (۱۳۸۵)، *خاورمیانه و استراتژی های امنیتی امریکا و اتحادیه اروپا*، قابل دسترس در: <http://jamejamonline.ir/online/669584785019-119679>
- ۲- اسدی، علی اکبر (۱۳۸۹) رئالیسم و رویکردهای رقیب به سیاست خارجی، فصلنامه راهبرد، سال نوزدهم، شماره ۵۶.
- ۳- افشردی، محمدحسین، مدنی، سیدمصطفی (۱۳۸۸)، ساختار نظام قدرت منطقه ۱۷ در خاورمیانه، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۳، شماره ۳.
- ۴- امیری، مهدی (۱۳۸۴)، ارزیابی مقایسه ای مواضع و دیدگاه های اتحادیه اروپا و آمریکا درباره موضوعات مهم جهانی، مجلس و پژوهش، سال ۱۲، شماره ۴۸.
- ۵- پرتیز، فولکر (۱۳۸۷) *خاورمیانه؛ موضوعی کلیدی برای گفتگوی آمریکا و اروپا*، ترجمه خدیجه حیدری، در آمریکا و خاورمیانه؛ راهبردها و چالشها، به اهتمام: غلامرضا خسروی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۶- پوراحمدی، حسین (۱۳۸۹)، همگرایی و واگرایی در روابط اتحادیه اروپا آمریکا: موضوعات و زمینه ها، فصلنامه روابط خارجی، سال دوم، شماره ۵.
- ۷- حاجی یوسفی، امیر (۱۳۸۶)، سیاست خارجی خاورمیانه ۱۷- آمریکا: منطق جهانی شدن یا ژئوپلیتیک؟، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال سوم، شماره دوم.
- ۸- حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۸۵) بررسی وضعیت جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک در ایران، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۳۰.
- ۹- دهشیار، حسین (۱۳۸۸) *سیاست خارجی امریکا واقع گرایی لیبرال*، تهران: نشر خط سوم.
- ۱۰- دهشیار، حسین (۱۳۸۹)، *درک متفاوت اروپائیان از آمریکا*، پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه.
- ۱۱- دوثرتی، جیمز و فالتز گراف، رابرت (۱۳۸۸)، *نظریه های متعارض در روابط بین الملل*. ترجمه: وحید بزرگی و علی رضا طیب. چاپ سوم، تهران: نشر قومس.
- ۱۲- سمانه، احمد خان بیگی (۱۳۹۲)، *تأثیر سیاست آمریکا و اروپا در قبال بحران سوریه بر اختلافات فرآتلانتیک*، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و هفتم، شماره ۴.
- ۱۳- صادقی، حسین (۱۳۸۶) *طرح خاورمیانه بزرگ*، تهران: نشر میزان.
- ۱۴- غریب زاده، محمد جواد (۱۳۸۸) *مقایسه سیاست های اروپا و امریکا در خاورمیانه*، قابل دسترس در: <http://internationalrealation.persianblog.ir/post-3>
- ۱۵- قالیساف، محمدباقر، پورموسی، سیدموسی (۱۳۸۷)، ژئوپلیتیک نسوین خاورمیانه و سیاست خارجی ایران، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۶.